

ZOLNAY LÁSZLÓ

A KÖZÉPKORI BUDAVÁRI SZENT LÁSZLÓ- ÉS SZENT MIHÁLY-KÁPOLNA

ADATOK A NAGYBOLDOGASSZONY-TEPLOM DÉLI OLDALKÁPOLNÁINAK TÖRTÉNETÉHEZ

Csemegi József emlékének

A szent László-kápolna (1334)

Domenico Fontana, 1686. évi budai ostrom-metszetének felső, jobb sarkában a budai Várnak — kissé elnagyolt — térképét rögzítette.¹ A térképen a Nagyboldogasszony-templomtól *délre* — a mai Szentháromság tér és Tárnok utca keleti sarkán — a jelenleg 6.529. helyrajzi számú telek helyén, vagy annak közvetlen délkeleti környékén *egy egyhajós kápolna* alaprajzát látjuk. A kápolna hossza — a léptékek átszámításával — tizenöt-húsz méter, homlokzata hat-nyolc méter lehet (1. kép).

Fontana ezt a templom-alaprajzot, a domonkos rendiek Szent Miklós-kolostorával és a mai Szent György téren állt Szent Zsigmond-templommal együtt „*trois églises des chrestiens ruinées*” megjelöléssel, a térkép 37. számjelzésével értelmezi. Nem kérdés tehát az, hogy a Fontana-metszetnek ez a — más térképen *sehol* nem ábrázolt — alaprajza egy törökvilág előtti, középkori templomhelyet jelöl.

Az alaprajz feltűnő sajátossága az, hogy — Buda valamennyi más középkori templomától eltérően — nem keletelték. Kapuja északnak, a Nagyboldogasszony-templom déli hosszfa, illetve a főtemplom egykori déli-keleti oldalkapuja felé tekint; szentélye délnek esik.

A Rabatta hagyatéka Haüy-rajzolta budai térképéhez, vagy De la Vigne felméréséhez képest a Fontana-féle kisméretű helyszínrajz nem szabatos s azt a kutatás régészeti célra hasznosítani nem tudta. Kápolnánkat azonban mégis egyedül ez a térkép jelzi, s az ábrázolás helyszíni hitelességéhez kétség nem fér. Így tehát Fontana metszetének ez az adata felveti a kérdést: mi lehetett ennek az 1686-ban romjaiban még álló középkori kápolnának a neve? Milyen titulációt viselt? Okleveles emlékeinknek melyik budavári kápolnájával azonosítsuk? A fent megjelölt területen a régész csakánnya milyen várakozással vágjon a földbe?

Schier Xystus ágostonrendi szerzetes 1774-ben, Bécsben megjelentetett poszthumusz művében — a „Buda sacra” helyrajzi rekonstrukciójában — a Fontana-metszet térképén indult el. Ezt a kápolnaromot Schier műve *scellum in coemeterio* jelzéssel közli is.²

(A romot azonban Schier nem azonosítja a témánkként megjelölt budavári Szent László-kápolnával. A Szent László-kápolnáról Schier mindössze ennyit mond: *sub Turcis [si non antea] penitus periit, adeo ut Fontana ne locum eius indicarit.*³ Vagyis a budai törökkor végére a hajdani Szent László-kápolna fennállásának emlékezete elenyészett: sem Fontana — 1686-88., — sem Schier Xystus — 1774 előtt — nem volt biztos az oklevelekben említett Szent László-kápolna helyével s azt a Fontana-jelölte romtemplommal azonosítani nem merte.)

A Fontana-metszetnek e templomromja felderítésére irányuló kutatást — vagyis annak tisztázását, hogy melyik középkori templommal azonosítható ez a rom — megnehezíti az, hogy középkori írott adataink, a Nagyboldogasszony-templom déli oldala táján, nem kevesebb, mint *négy* középkori kápolnát emlegetnek, anélkül, hogy egykönnyen világossá válnék: a főtemplomnak *oldalkápolnái-e* ezek a capellák, vagy attól — egyházzójogilag és építészetiileg — különálló objektumok-e.

A Fontana-metszet elhanyagolt kis helyrajzi adata így egyszerűben azt a feladatot rója ránk, hogy megpróbáljunk eligazodni a főtemplom déli oldalkápolnáinak kronológiai és helyrajzi kérdéseiben. Így talán majd fény derül arra: mi volt az a — Nagyboldogasszony-templom testétől — délebbre álló magános kápolna, amelyet, Buda 1686-os visszafoglalása után, Fontana romjaiban még látott és felmért.

¹ Budapesti Történeti Múzeum Újkori Osztálya (Kiscelli Múzeum): L. 93., ill. 15.923. jelz. metszet. Ugyanennek másik intakt példánya az Egyetemi Könyvtár főigazgatói szobájában. (Dr. Mátrai László szíves hozzájárulásával.)

² *Schier Xystus*: Buda sacra. Bécs, 1774. 118. Melléklet.

³ *Schier X.*: i. m. 45.

A középkori Nagyboldogasszony-templom temetője

Ismeretes az, hogy a budavári főtemplomot a XIII—XIV. században — talán észak felől is, de — dél felől bizonyosan temető övezte.⁴ Ez a temető, a Várhegy fokozatos benépesedésével, a XIV. századra megtelt. Alkalmassint már a XIV. század végére átlépte a Vár — Nagyboldogasszony-templom körüli — bástyáit és lehúzódtott a Várhegy keleti, vízivárosi oldalára, a mai Jezsuita-lépcső és a Halászbástya alatti területre.⁵ Nyomait még a XVII. századvégi budai metszetek is jelzik.

A főtemplom körül a temető terjedését a város fokozódó népesedése és beépítése gátolta meg. De vertikálisan is nehéz lett volna megvalósítani itt azt a soros rátemetkezési rendszert, amelytől a középkor embere egyáltalán nem idegenkedett. A főtemplomot minden irányban mészke borítású sziklapáncélzat vette körül: a sírásás itt valószínű kőfaragómunka volt.⁶

Az 1686. évi Fontana-metszet említett rom-kápolnája a középkori Nagyboldogasszony-templomtól délre elterülő, XIII—XIV. századi temető területére esik. Ez a körülmény és az a tény, hogy a kápolnát homlokzatával a főtemplom déli-keleti főkapuja felé fordították (mellőzve a szentélykeletelésnek szinte kötelező hagyományát), azt mutatja, hogy a Fontana által romjaiban még látott középkori sacellum eredetileg sírkápolnának épült.

Szent Mihály-kápolna a budai Várban

Említettem, hogy a főtemplom déli oldalán a középkor okleveles emlékei négy olyan kápolnát említenek, amelyeknek a Fontana-féle rommal való azonosítása munkahipotézisül szolgálhat. Vegyük sorra őket!

Pataki Vidor budai topográfiája feltételezi, hogy a középkori budai Várban mind a Mária Magdolna-plébánia, mind pedig a Nagyboldogasszony-plébánia temetőjének is volt egy-egy Szent Mihályról nevezett temetőkápolnája.⁷ E munkámról írt lektori véleményében mind Kumorovitz Lajos, mind Kubinyi András arra mutatott rá, hogy a Mária Magdolna-templom közelében, az Olasz utcában 1498-ban említett s a Szent Mihály arkangyal kápolnájának tulajdonában álló épület nem szükségképpen a Mária Magdolna-plébánia temetőkápolnájára vonatkozik, amelyre egyébként semmi más adat nem utal. Így tehát valószínű, hogy a középkori Várban csak egy Szent Mihály-kápolna állt, ez pedig, mint adataink is mutatják, a Nagyboldogasszony-templom temetőjének a gyalogkapu közelében álló temetőkápolnája volt.⁸ A pesti plébánia-templomnak is volt egy Szent Mihály-temetőkápolnája; romjait a XIX. század második felében Römer Flóris agnoszkálta.⁹

Néhány középkori forrásunk a budai Nagyboldogasszony-templom temetőjével kapcsolatban említi a Szent Mihály-kápolnát. Mi sem lenne tehát kézenfekvőbb dolog, mint a Fontana-jelezte romkápolna azonosítása ezzel a Szent Mihályról nevezett temetőkápolnával.

Szent Mihály arkangyal a halottak védője: mi más állhatna a főtemplom temetőkertjében, mint a Szent Mihály nevét viselő kápolna?

A budavári Nagyboldogasszony-plébániatemplom temetőjének Szent Mihály-kápolnájáról két — illetve három — okleveles adat ismeretes. 1443-ban Senftenberger Miklós, a bécsi egyetem diákja, a budai Szent Mihály-kápolna rektora.¹⁰ 1498-ban a kápolna Olasz utcai házát említi Pataki Vidor topográfiája. 1505-ben a veszprémi püspökség budai dézsmafizetői közt szerepel Saor Tamás, akinek lakóhelye „penes Sanctum Michaellem”; Zeucz Jakab — lakóhelye „penes parvam portam”; „ex opposito Kysaytho”; Miklós borbély, Zabó István „in cimiterio Beate Marie Virginis”; Spelez Márton özvegye „in cimiterio Beate Marie Virginis circa Harangozone”.¹¹

Tudott dolog, hogy a keleti várfal felől a Nagyboldogasszony-templom hajdani temetőjét, a mai Jezsuita-lépcső helyén egy, csak gyalogszerrel járható lépcső, a budai bástyák egyik gyalogkapuja törte át. A temetőnek

⁴ *Gömöri Havas S.*: A Nagyboldogasszonyról nevezett budavári főegyház. Bud. Rég. V (1899) 32. — *Schier X.*: i. m. 45. — *Némethy L.*: A Nagyboldogasszonyról nevezett budapest-vári főtemplom. Esztergom, 1876. 99—100. — *Pataki V.*: A budai vár középkori helyrajza. Bud. Rég. XV. kötet, 251. — *Salamon F.*: Budapest története. Budapest, 1885. II. kötet, 412.

⁵ *Pataki V.*: i. m. 251. — *Fehér J.*: Budapest temetőinek története. Budapest, 1934. 37—38.

⁶ *Némethy L.*: i. m. 99—100.

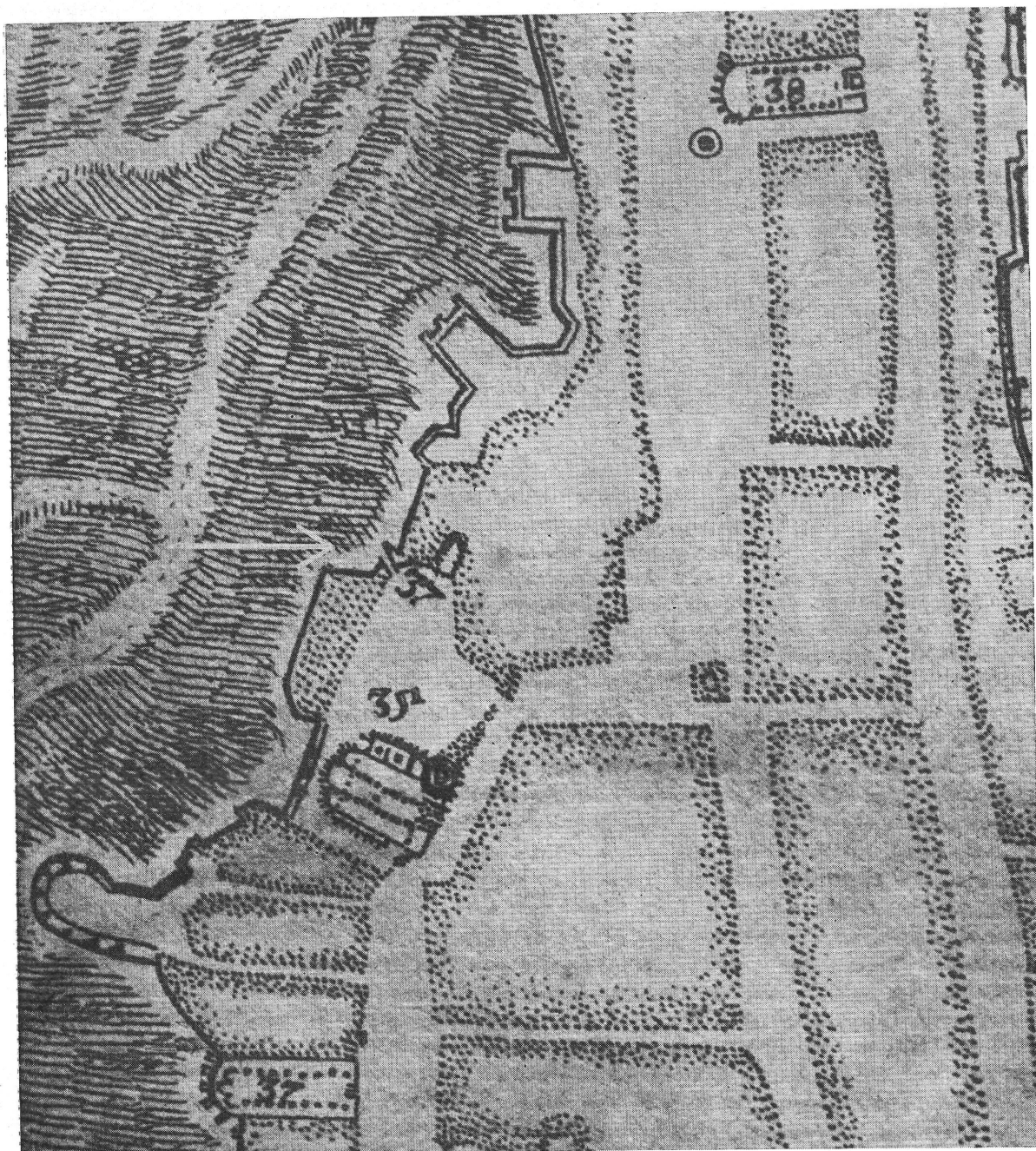
⁷ *Pataki V.*: i. m. 251. és 286. 23. sz. jegyzet, 261. 50. jegyzet.

⁸ *Pataki V.*: i. m. 251—252.

⁹ *Römer F.*: A régi Pest. Pest, 1873. 72. — *Divald K.*: Budapest művészete a török hódoltság előtt. Budapest, é. n. 23. A pesti Szent Mihály-temetőkápolnát magába foglaló „legrégibb pesti ház” képét Schickedanz Albert festette meg: Budapesti Történeti Múzeum Újkori Osztálya: 1311. lelt. szám.

¹⁰ *Schrauf K.*: Magyarországi tanulók külföldön. II. Budapest, 1892. 139.

¹¹ *Pataki V.*: i. m. 286. 23. jegyzet.

1. kép. A budavári főtemplom (35. sz.) környéke Domenico Fontana 1686-ban készített felmérésén
 A 37. számmal jelzett maradványok rommá lett keresztény templomhelyeket jelölnek. A nyíllal megjelölt romépület
 a Szent László-kápolna

Les environs de la cathédrale de Budavár (n° 35) sur le relevé de plan de Domenico Fontana, faite en 1686.
 Les fragments n° 37 marquent les emplacements d'églises chrétiennes tombées en ruines. L'édifice en ruines est la
 chapelle Saint Ladislas

ez veszélyét is jelentette, s ezért a temetőt, a Stadtrecht (Prologus D. 241.) szerint, veszély esetén a polgárság rendszeresen őrizte. Ez az a „kysaytho”, amelyet az 1505. évi dézsmaösszeírás említ. Ugyanerről a kisajtóról — a mai Jezsuita-lépcső elődéről írja azt Szerémi György XVI. századeleji emlékirata, hogy 1456-ban, elfogatása előtt Hunyadi László ezen át kísérelte meg a budai Várból való elmenekülést: Hunyadi „quattro cucurrit ad cimiterium janue”.¹² 1541-ből több hiteles egykorú leírás említi, hogy a Budát ostromló császári csapatok egyik csoportja, az ifjabb Roggendorf gróf vezetésével a Nagyboldogasszony-templom temetőjénél álló Szent Mihály-kápolna kiskapujánál cselled beosont a Fráter György-védte várba. (El is jutottak a Tanácsház — ma Szentháromság utca 2. — előtt álló pellengérig; itt azonban a magyar őrség észrevette és kiverte őket.)¹³

Adatainkból látnivaló: a XV. század második felétől a budavári főtemplom temetőjének volt egy különálló, Szent Mihályról nevezett sírkápolnája. A kápolnának javadalma és önálló házbirtoka is volt. A sírkápolna a temetőben, a gyalogkapu, a Kysaytho, a mai Jezsuita-lépcső közvetlen közelében állt. Arról azonban, hogy ez a Szent Mihály-kápolna a várbástyákon belüli, vagy pedig a későbbi, a várbástyákon kívüli temetőhöz tartozott-e, az írásos emlékek mit sem mondanak.

Pataki Vidor János úgy véli, hogy a Szent Mihály-kápolna a vízivárosi hegyoldalon, vagyis a várfalon kívül állt, s akkor keletkezett, amikor a főtemplom nekropolizálásának lakosságát a vízivárosi hegyoldal bástyákon kívüli temetőjébe temették.¹⁴ Ezt a nézetet valotta — jelen munkámmal kapcsolatos lektori véleményében — Kubinyi András és — Pataki, valamint Kubinyi, de magam is, mindaddig, amíg 1961. júniusában *Gerő Győző* a Halászbástya déli szakaszának északi tornya alatt — Matthey mérnökkari kapitány 1730. évi budai várfelmérése nyomán¹⁵ — a gyalogkapuhoz közel eső Szent Mihály-kápolna gótikus altemplomát *fel nem fedezte*.

Kérésemre, e tanulmány második részeként Gerő Győző — a részletes feltárást megelőző — rövid leírást ad a Szent Mihály-kápolnáról, hozzátartozva munkájához Schauschek Jánosnak a kápolna máig fennmaradt altemplomáról készített felmérését.

A Szent Mihály-kápolnán kívül, középkori írott emlékeink három más, olyan kápolnáról emlékeznek meg, amely Fontana romtemplomával esetleg azonosítható. E kápolnákat alapításuk időrendjében veszünk sorra.

A Szent László-kápolna. 1334.

1334-ben XXII. János pápa Wrungus — másutt Ulvingus — comes budavári polgár (comes Wrungus oppidanus Budensis) kérelmére száznapos búcsút engedélyez azoknak a hívőknek, akik a Wrungus comes által — Szent István, Szent László, Szent Imre *királyok*, továbbá Boldog Ferenc hitvalló, a Tizenegyezer Szűz és Boldog Ilona tiszteletére — a budai várban emelt kápolnát felkeresik, oda zárándokolnak. (Capella, quam... Wrungus in oppido Budensi... sub honore et vocabulis sanctorum Stephani, Ladislai et Emerici regum ac beati Francisci confessoris et sanctorum Undecim Millium Virginum, necnon beate Elene de bonis suis propriis canonice fundasse et construxisse.) A kápolnaalapító Wrungus, — másutt Ulvingus — comes a pápai bulla szerint e — sok védszentű — kápolnának *négy* káplánja ellátását biztosítja.¹⁶

1344-ben a visegrádi bencés monostor apátja szupplikációt intéz a pápához arról, hogy néhai Wulfingus budai polgár, a visegrádi bencés apátság pártfogója, aki a budavári Nagyboldogasszony-templom temetője *mellett* kápolnát alapított s annak ellátását *három* presbiterrel kívánta biztosítani, meghalálozott, s most annak veje, Miklós mester budai polgár növelni kívánja a budai kápolna oltármestereinek számát. (Wulfingus quondam civis Budensis... capellam quondam, dum vixit, iuxta cimiterium parochialis ecclesie beate Marie Virginis in dicto loco Buda...) ¹⁷ A pápa a kérelemhez hozzájárult.¹⁸

1347-ben feljegyzik, hogy Buda-Felhévízen, a Szent Lélekről nevezett ispotály forrásvizeinél néhai Ulving comes, I. Károly királytól, érdemeiért, adományban egy fél malmot kapott. Ez az adomány élete végéig szólt. Mivel azonban ezt a malomrészt Ulvingus az általa alapított — Szent István, Szent László és Szent Imre tiszteletére szentelt — budavári kápolnára hagyta, halála után Buda város tanácsa a malomrészt

¹² Szerémi: De perdicione Regni Hungariae. Monumenta Hung. Hist. II. osztály. Scriptorum, I. kötet. 6.

¹³ Verancsics Antal összes munkái, II. kötet, 201. 239. 259. — (Bornemissza Gergely budai emlékirata.) — *Fekete L.*: Budapest a török korban. Budapest, 1944. 16. — Veress E.: Izabella királyné. Budapest, 1901. 163. — Garády e kisajtót, illetve annak folytatását a Csónak utca 2. sz. telek aknájában vélte megtalálni: Budapest Régiségei, XIII. kötet, 411.

¹⁴ Pataki V.: i. m. 251.

¹⁵ Budapesti Történeti Múzeum, fényképtár. 443/951.

¹⁶ Monumenta romana episcopatus Vesprimiensis. II. kötet, Budapest, 1899. 85. — Theiner. I. kötet, 600.

¹⁷ Mon. rom. epp. Vespr. II. kötet, 105—107.

¹⁸ Theiner. I. kötet 675.

1. Déli oldalkápolna. Némethy Lajos és Csemegi József szerint Mátyás király oratoriuma; Madzsar és Zolnay szerint az Ernsth-féle kápolna

2. Háromkirályok kápolnája. Ellenpeck János budai polgár alapítása 1402—1406 körül (Csemegi és Zolnay szerint)

3. Csemegi József véleménye szerint itt állt volna az Ernsth-féle kápolna, mint a Háromkirályok kápolnájának déli toldata

4. A főtemplom déli kapuja
5. A Garai-kápolna

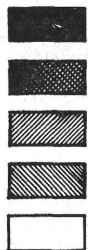
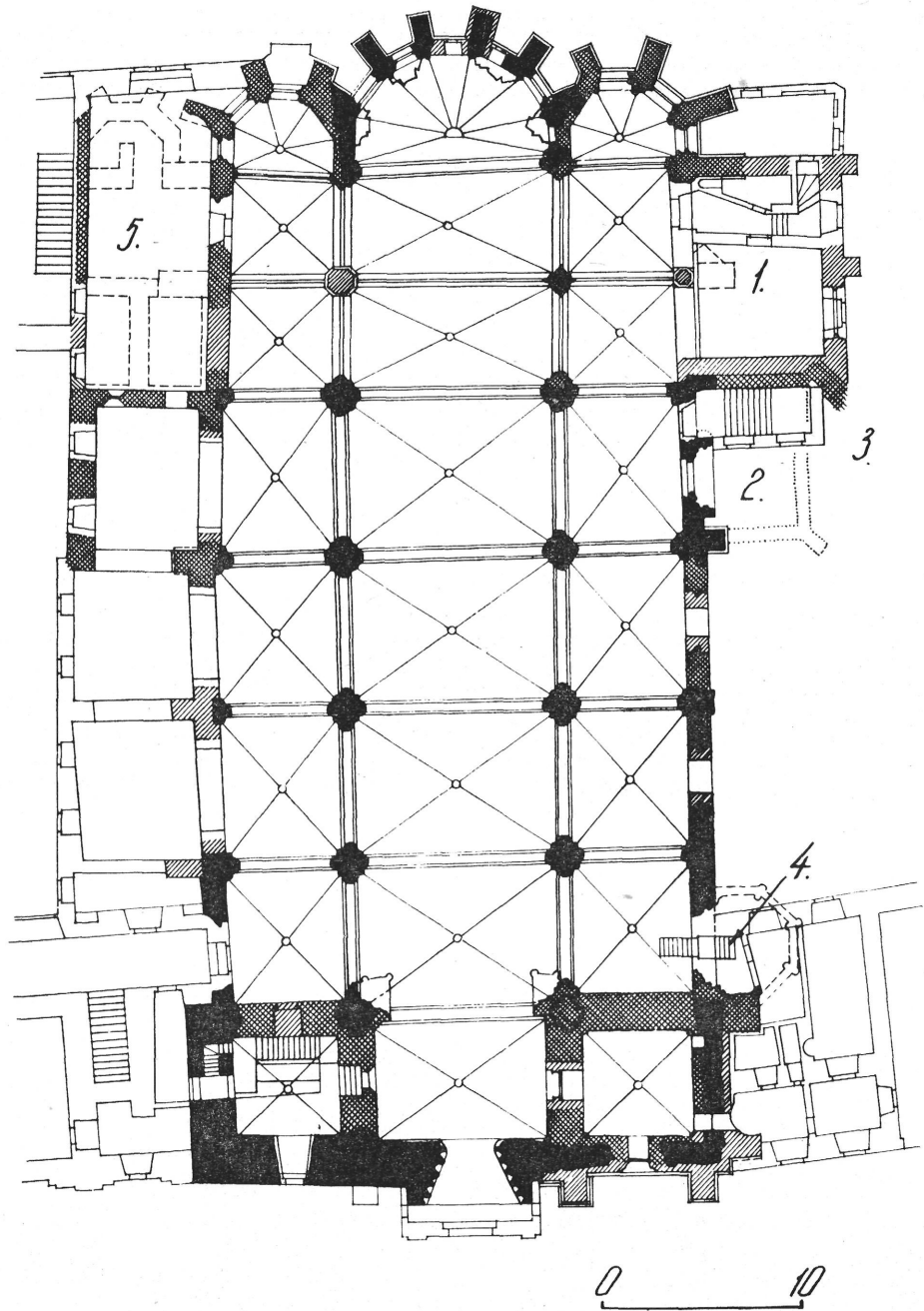
1. Chapelle latérale sud. Selon Lajos Némethy et József Csemegi l'oratoire du roi Mathias. Selon Madzsar et Zolnay la chapelle dite d'Ernsth

2. La chapelle des Rois Mages. Fondée par János Ellenpeck, citoyen de Bude; vers 1402—1406. (Selon Csemegi et Zolnay)

3. Selon József Csemegi c'est ici que se trouvait la chapelle dite d'Ernsth, comme l'allonge sud de la chapelle des Rois Mages

4. Le portail méridional de la cathédrale

5. La chapelle Garai

IV. Béla kora (1245—1270)

Nagy Lajos és Zsigmond kora (1370—1420)

Mátyás kora (1456—1470)

Törökkori maradványok (1541—1686)

1686—1848 közötti építkezések
(Schulek és Csemegi datálása)

2. kép. A budavári főtemplom lebontás előtti állapota, 1876-ban. Schulek János felmérése

La cathédrale de Budavár en 1876, avant d'être démolie. Relevé de plan de János Schulek

visszaitélte Nagy Lajos királynak. A kápolnát ekkor Joannes *Rector Capelle Comitis Vlwengy bone memorie in honorem sanctorum Regum Stephani et Ladislai beatorum, ac Sanctissimi Ducis Emerici dedicate*, képviselte.¹⁹ (Ugyanennek az oklevélnek más meghatározása a kápolnáról: *capella sanctorum Regum*.)

Ulving comes pénzverő kamaraispán, budai polgár. 1318 — 1341.

Okleveles emlékeinkben Ulvingus comes 1318—1341 között, mint Budavár polgára, 1322. és 1333-ban Wolueng, illetve Ulvingus néven, mint budavári esküdt szerepel.²⁰ Tekintélyes ember volt; 1335-ben a király compaterének nevezi;²¹ valamikor a királyi pénzverő-kamaraispáni tisztelet is viselte.²² 1339-ben Budán jártában az ő házában időzik Petrus Gervasius, a pápa magyarországi tizedszedője.²³

Ulvingus 1335 előtt készpénzen vásárolta meg a Pest megyei Tárnok és Horhi falvakat, valamint a Pestváros déli városfala mellett fekvő Szentfalvát, vagy Szentersébetfalvát, korábban a ducatus kiváltságos városát.²⁴ Buda várában több háza volt. Ezek egyike, a *Nagyboldogasszony-templom közelében, a mai Szent-háromság téren állt.*²⁵ (Kápolnája tehát otthonához közel esett.) Még a XIV—XV. század fordulóján is olvasunk egy másik budavári házáról; ez a mai Hess András téren áll, s környékét a XIV. század végén Ulving utcájának nevezték.²⁶ Ulving ispán egy harmadik budavári házat még életében a Szent László-kápolnára hagyta; 1392-ben e ház gondozójaként említik a Szent László-kápolna budai kúriájának gondviselőjét, Jánost.²⁷ Az épület, amelyhez egy posztókészítő műhely is tartozott, a Mindszent utca keleti (a mai Disz tér—Tárnok utca nyugati) oldalán állt s még 1454-ben is a Szent László-kápolna tulajdona volt.²⁸

1334: Ulving budavári kápolnaépítésének időpontja annyiban figyelemre méltó, hogy Budavár építéstörténetének arra a holt időszakára esik, amikor itt, a déli királyi palota építéskezdeté előtt, egyházi, vagy jelentősebb világi építkezés — a királyi udvar távolléte okán — alig volt.

Ulving comes vagyonát — fia nem lévén — két leánya örökölte. Egyik leányát Miklós mester — Nicolaus gener Ulvingi — budai esküdt polgár vette feleségül. A másik leány Dunajeci vagy Hundfalvi (de villa Canis) Polyánfi András fiának, felvidéki aranybánya-bérlőnek²⁹ felesége lett. Ulving Pest megyei birtokait — Horhit, Tárnokot és Szentersébetet — királyi engedéllyel Margit leányára, annak férjére, illetve gyermekeikre, Jánosra, a későbbi királyi tárnokmesterre és Péterre — leányágon a Berzeviceiek őseire — hagyta. Ezeket a jószágokat a Dunajeci-Hundfalviak ivadékaik, a Berzeviceiek, a Csetneki, Serkei Lórántfi, Agárdi Tőke, Rozgonyi, Dóczi és Szapolyai családok, Ulvingus jogán, a török korig birtokolták.³⁰

Másik leánya, akire budavári házait s a Szent László-kápolna kegyúri jogát hagyta, Miklós mesternek, Cegléd zálogbirtokosának neje volt. Budai bíróságot is viselt egyik fiuk, Ulvingus: ennek két fiában azonban a család kihalt. Leányági ivadékaik a Somaik voltak, akiknek utolsó sarja — a kápolnaalapító Ulvingus ispán örökén — egészen 1521-ig bírta a Szent László-kápolna kegyúri jogát.³¹

Talán nem érdektelen megemlítenünk azt, hogy *Ulving comes idején a vele rokoni viszonyban álló Hunfalvi v. Dunajeci Polánfi Andrásnak Miklós mester nevű fia volt a budavári Nagyboldogasszony egyház plébánosa*, ki utóbb, mint szepesi prépost 1356-ban halt meg.³²

A Szent László - kápolna a budai középkorban

Mint említettük, 1392-ben szó esik a budavári Szent László-kápolna budavári kúriájának rektoráról, Jánosról.³³ 1398-ban vir honorabilis Petrus rector capelle Sancti Ladislai regis in cimiterio ecclesie beate

¹⁹ *Fejér Codex IX/1. kötet 556.*

²⁰ Magyar Tört. Tár, IV. évf. 126. — Századok, 1906. 687.

²¹ Századok, 1893. 20—21. — O. L. Dl. 2932.

²² Numizmatikai Közlöny, 1956. évf. 24. (Horváth Tibor Antal—Huszár Lajos gyűjt.) — Zichy okmt. XII. kötet, 137.

²³ Magyar Tört. Tár, IV. évf. 1371.

²⁴ Századok, 1893. 19.

²⁵ *Pataki V.*: Bud. Rég. XV. kötet, 253.

²⁶ *Schier X.*: i. m. 45.

²⁷ *Schier X.*: i. m. 45.

²⁸ *Pataki V.*: i. m. Bud. Rég. XV. évf. 242.

²⁹ Turul, 1911. évf. 136. — Anjou kori okmt. II. kötet, 305.

³⁰ Századok, 1893. 19—21. — Turul, 1911. évf. 136.

³¹ Turul, 1911. évf. 118. és 136. lap. — L. a függeléként csatolt nemzedékrend adatait.

³² *Andrásfia Hundfalvi Miklós mester (1326—1356) egykori budai NBA-plébános, majd szepesi nagyprépost sírköve Hunfalván, 1356-ból.* Turul, 1903. évf. 97., Turul, 1911. évf. 136.

³³ *Schier X.*: i. m. 45.

Marie Virginis... constructe, Buda tanácsa előtt tanúságot tesz — a kápolna kegyurának — néhai Petrus Wulfingusnak végrendekezéséről.³⁴ 1430/33-ban a budai Szent László-kápolnának (capella Sancti Regis Ladislai sita in cimiterio parochialis ecclesie beate Marie Virginis) név szerint meg nem nevezett laikusok a kegyurai; a kápolna salláriumát Cherdí Imre pécsi kanonok, a későbbi vatikáni magyar gyóntató élvezte.³⁵ 1433-ban Herestyeni Boldizsár Benedek, esztergomi kanonok nyeri el a pápától a budai Szent László-kápolna Szent Imre-oltárának rektorátusát. (... de rectoratu altaris Sancti Emerici fundati in capella Sancti Ladislai Regis de Buda.)³⁶ 1435-ben Pál, a budavári Szent László-kápolna káplánja a budai — sasadi — dézsmák ügyében tanúskodik.³⁷

1436-ban a Nagyboldogasszony-templom temetőjében álló *Szent Imre herceg-kápolna Szent László-oltárának* rectoraként olvassuk Albert mestert.³⁸ 1447-ben Hunyadi János kormányzó előtt Somi János emel panaszt Cyby János és Somogyi Imre ellen, a budai Szent László-kápolna (capelle Sancti Ladislai Regis ad latus ecclesie parochialis Beate Marie Virginis in civitate Budensi habite) kegyúri jogában való megsértése miatt. Somi panasza szerint a kápolna kegyúri jogát, az elmúlt zavaros időkben Cyby és Somogyi tőle jogtalanul bitorolták el. Pesti Benedek és Adorján, a Szent László-kápolna káplánjai, a vizsgálat során azt vallották, hogy a kápolnát Somi János ösátyja, „Wiluengh fundasset”; így nyilatkoztak Logod hospesei is; Lógódi Tamás budai bíró pedig azt vallotta, hogy a kápolna alapítója, Ulving comes egyenes őse volt a panaszos Somi Jánosnak; Somi a patronátust iure hereditario bírta.³⁹ 1454-ben a kápolna budavári háztulajdonával kapcsolatban említik annak rektorát Jánost (Johannes Rector capelle beati Ladislai Regis in Cimiterio parochialis ecclesie beate Marie Virginis de Castro seu civitate Budensi).⁴⁰ 1469-ben újra a kápolna Szent Imre-oltármesterségéről esik szó: Andreas rector altaris sancti Emerici ducis in capella Sancti Ladislai regis et confessoris in cimiterio beate Marie Virginis Budensis.⁴¹ 1470-ben Karai László budai nagyprépost kér pápai búcsút a Szent László-kápolna hívei számára;⁴² meglehet tehát, hogy ő élvezi a kápolna — mint alább látjuk: igen számottevő — javadalmát. A XV. század utolsó éveiben Georgius de Rans, a bolognai egyetem magyar hallgatója szerepel e kápolna oltármestereként.⁴³

1510 körül jogvita támad a Nagyboldogasszony-egyház plébánosa és János, a Nagyboldogasszony-egyház temetőjében álló Szent László-kápolna rectora között. A pertárgy: egy házrész, a két egyház budavári házai között. A vitás házrész mind a két pap saját egyházának vallja.⁴⁴ 1520-ban a pápa Csézi Andrást, az esztergomi nagyprépostot (1520—1539)⁴⁵ megerősíti a budavári temető Szent László-kápolnájának — évi hatvan aranyat jövedelmező — javadalmában. A javadalmat Csézi a kápolna kegyurától, Somi Gáspár temesi ispántól kapta.⁴⁶ (Gaspar de Som... ad quem ius patronatus et prestandi personam ydoneam ad capellam Sancti Ladislai regis in cimiterio parochiali ecclesie... pertinere dinoscitur.)

1521-ben Somi Gáspár a pápa engedélyével, megismételve 1519-ben II. Lajos király előtt tett adományát, az ipolysági konventre ruhazza át a budai Szent László-kápolna kegyúri jogát. Az adománylevél megemlíti, hogy a kápolnát Somi Gáspár ősei alapították. A kápolna épületén kívül annak minden jogára, felszerelési tárgyára, földjére, házára, bérletére, vámjára kiterjed az adományozás, amely II. Lajos király előtt Budán megy végbe.⁴⁷

Somi Gáspár temesi ispán — a Kinizsi Pál neveltfiaként ismeretes — Somi Józsa temesi ispánnak és szőrényi bánnak fia,⁴⁸ II. Lajos országnagyjainak egyike, mint azt a hivatkozott 1447. évi oklevél is mutatja, Ulvingus comesnek egyenes — nő-ági — ivadéka volt.⁴⁹

³⁴ O. L. Máriássy cs. lt. (Művészettört. Dokumentációs Központ).

³⁵ Mon. rom. epp. Vespr. III. kötet, 69. — Lukcsics P.: XV. századi pápák oklevelei. Budapest, 1938. II. kötet, 92., 106., 116. szám.

³⁶ Mon. rom. epp. Vespr. III. kötet, 84. — Lukcsics P.: i. m. II. kötet, 138.

³⁷ *Bártfai Szabó L.*: Pest megye történetének okleveles emlékei, 167.

³⁸ *Gárdonyi A.*: Buda középkori helyrajza. Tanulmányok Budapest múltjából, IV. kötet, 66.

³⁹ O. L. Dl. 14.054.

⁴⁰ *Pataki V.*: Bud. Rég. XV. 242. és 281.

⁴¹ *Gárdonyi A.*: Tanulm. Bpest múltjából, IV. kötet, 66.

⁴² Mon. rom. epp. Vespr. III. kötet, 206.

⁴³ *Veress E.*: Olasz egyetemeken járt magyar tanulók. Budapest, 1941. 376—377.

⁴⁴ *Pataki V.*: Bud. Rég. XV. 271. és 296. 88. sz. jegyzet.

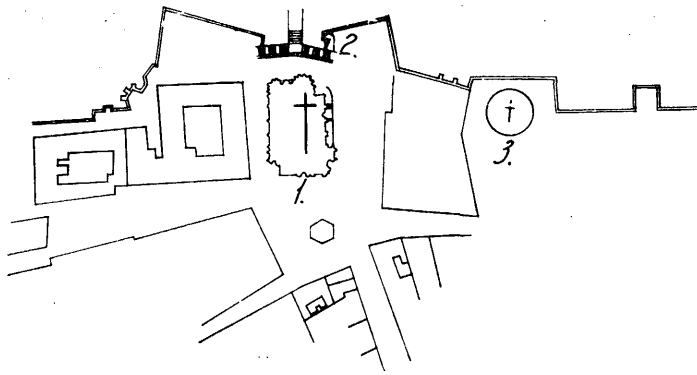
⁴⁵ *Kollányi F.*: Esztergomi kanonokok. Esztergom, 1900. 130.

⁴⁶ Mon. rom. epp. Vespr. IV. kötet, 275.

⁴⁷ Mon. rom. epp. Vespr. IV. kötet, 288. O. L. Dl. 23.222 és 23.227. Egyetemi könyvtár, Hevenessi gyűjtemény, VII. kötet, 435., 537.

⁴⁸ Mon. rom. epp. Vespr. IV. kötet, 288. *Nagy Iván*: Magyarország családjai, X. kötet, 282. Turul, V. évf. 59. *Entz Géza*: Középkori végrendeletek. Művészettörténeti Értesítő, 1953. évf. 171.

⁴⁹ *Csemegi J.*: i. m. 149.

3. kép. A budavári főtemplom mai környéke

1. A főtemplom
2. A Szent Mihály-kápolna altemploma
3. A Szent László-kápolna valószínű helye

Les environs d'aujourd'hui de la cathédrale de Budavár

1. La cathédrale
2. La crypte de la chapelle Saint Michel
3. L'emplacement probable de la chapelle Saint Ladislas

A Háromkirályok kápolnája, 1402—1406

1433-ban — de Paradiso János oltármester elhaltával — Teschin-i Baran Miklós, boroszlói presbiter a budai Nagyboldogasszony-egyház Háromkirályokról nevezett kápolnájának rectorátusát kéri. (A kápolna megjelölése: *capella sanctorum trium regum ecclesie parochialis beate Marie Virginis Budensis... per quondam Johannem Ellenpeck oppidanum Budensem... constructa*.)⁵⁰ A kápolna alapítójáról, az 1433 előtt elhalt Ellenpeck Jánosról megállapítható, hogy 1402-ben budai polgár volt, 1406-ban pedig, mint a budavári Nagyboldogasszony-egyház gondnoka (vitricus) a főtemplom egyik buda-alvárosi házát adta bérbe.⁵¹ 1469-ben Budai Lőrinc, a budai Nagyboldogasszony-egyházban alapított Három szent király-kápolna rectora (rector capelle sanctorum trium regum in ecclesia beate Marie virginis in dicta Buda fundate) oklevelet bocsát ki.⁵² 1517-ben Nyasi Demeter santorini püspök — 1504 és 1525 között esztergomi kanonok, érseki vikárius —, Komári Kovács Lászlót a budai Nagyboldogasszony-templom jobb oldalán álló Háromkirályok-kápolnájában szenteli pappá. (... in capella sanctorum trium regum, que est collateralis ad latus dexterum ecclesie Beate Marie Virginis Budensis.)⁵³

A Szent László-kápolna és a Háromkirályok-kápolnájának okleveles említései s az alapítók személyének különbözősége eldönti azt, hogy itt két különféle kápolnáról van szó, s a kettő egymással össze nem tevéstethető. Ellenpeck Jánosnak szabatosan meghatározott életideje, 1402—1406 között s 1433 előtt bekövetkezett halála, a kápolnaalapítás idejét is meghatározza. Az, hogy a főtemplomnak gondnoka volt, egymaga is valószínűsíti azt, hogy ha kápolnát emelt, a gondozásában állt főtemplomot gazdagította azzal.

A Szűz Mária mennybemenetelére szentelt oldalkápolna. 1476

1476-ban Csáktornyai Ernusth János, Szlavónia bánja, végrendeletében meghagyja azt, hogy az általa a budavári Nagyboldogasszony-templom temetőjében emelt kápolnában temessék el. Elrendeli, hogy a végrendelet idejére már felépült kápolnát Szűz Mária mennybemenetelének tiszteletére szenteljék fel. A donátor a kápolnát egyházi szerelvényekkel is ellátta; ezeket a Nagyboldogasszony-templom Krisztus testéről nevezett konfraternitásra, a templomcéhre bízta. A kegyeszek az új kápolna *sekrestyéjében* őrzendők. Ernusth azt is meghagyja, hogy a kápolna miséit a Nagyboldogasszony-egyház plébánosa s annak káplánjai tartsák. Sírkápolnájára a végrendeletben 4700 forintot hagy. Ebből az összegből a végrendelet végrehajtói — köztük Ilkusch Márton, a főtemplom plébánosa — ötven forintot a főtemplom házainak javítására kell, hogy fordítsanak. Meghagyja, hogy ekkorára már a temetőbe vitt márványlapra címerét véssék, s gondoskodik arról is, hogy megfaragtassák a kápolna oltárasztalát, s a kápolna számára falkárpitokat, terítőket vásároljanak. Az Ernusth-végrendeletnek építészettörténeti érdekessége az, hogy száz aranyforintot hagy a Nagyboldogasszony-templom új tornyának építésére is.⁵⁴

⁵⁰ Mon. rom. epp. Veszpr. III. kötet, 85.

⁵¹ Zsigmondkori oklevéltár, II. kötet, 1882. és 5025. szám.

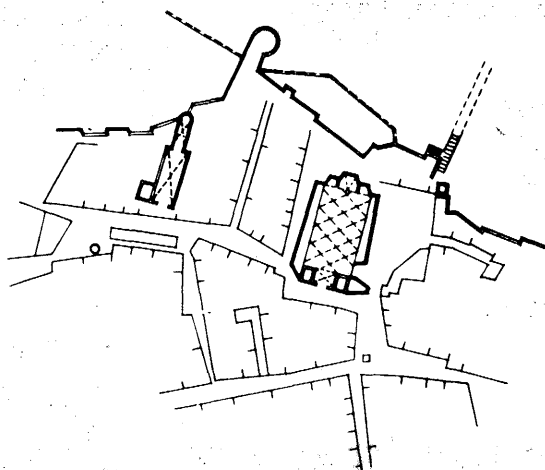
⁵² Tanulmányok Bpest múltjából, IV. évf. 66. (Gárdonyi). — Budai Lőrinc 1453-ban esztergom—szentgyörgy-mezei kanonok volt. L.: *Kollányi* i. m.

⁵³ Mon. rom. epp. Veszpr. IV. kötet, 247—248. — *Kollányi* i. m. 124.

⁵⁴ Zala vármegye története. Oklevéltár, II. kötet, Budapest, 1890. 605. *Madzsar Imre*: Ernusth János háza Budán. *Századok*, 1918. évf. 59. *Entz* i. m. *Művészettörténeti Értesítő*, 1953. évf. 171.

4. kép. A főtemplom környéke Joseph de Haüy térképén. 1687

Les environs de la cathédrale sur la carte de Joseph de Haüy. 1687

A déli kápolnák kronológiája és helyrajza

A felsorolt okleveles emlékek — az építéztörténetiekkel egybevetve — arra mutatnak, hogy a Fontana-metszet budavári térképén ábrázolt, XVII. század végi templomrom az Ulvingus comes által alapított — sok védszentű — kápolnával azonos.

A Szent Mihály-kápolna XV. század eleji építéskorát és helyét Gerő Győző megnyugtatóan meghatározta.

Az Ellenpeck János alapította Háromkirályok kápolnája a főtemplomnak 1402 után s 1423 előtt épült déli mellékkápolnája volt, s ugyanígy a főtemplom déli oldalkápolnája volt Ernsth János főkincstartó 1476-ra elkészült sírkápolnája is, Mária mennybemenetelének tiszteletére.

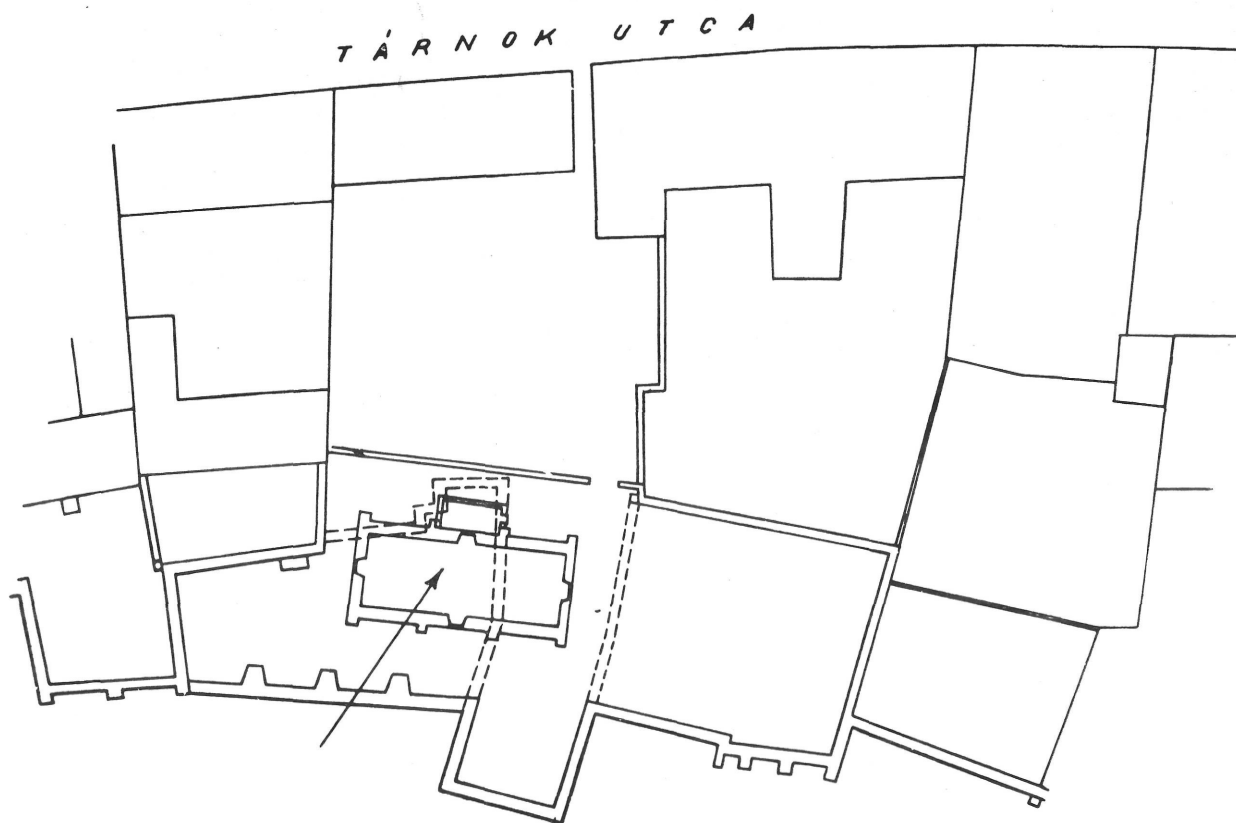
Felsorolásunk így fényt derít a felsorolt kápolnák építésének korára is. A Szent László-kápolna 1334-re épült fel, Ellenpeck János Háromkirályokról nevezett mellékkápolnáját 1402—1433 között, valószínűleg a század első tizedében építették. A Szent Mihály-kápolna építését adatai és műformái a XV. század első felére datálják. Ernsth János végrendelete pedig az Ernsth-kápolna építéskorát az 1476. év terminus ante quemjével határozza meg.

Az a tény, hogy a három-négy kápolnával — tehát aránylag nagy egyházi személyzettel — rendelkező Szent László-kápolna magas javadalommal dotált rectorátusát a felső klérus tagjaival töltik be, s hogy a Szent László-kápolna épülete, házai, jogai, földjőszágai területileg és jogilag olyannyira függetlenek a szomszédos Nagyboldogasszony-egyházról, hogy a két egyház papjai egymással még perbe is keveredhettek (ami egy oldalkápolna oltármestere s a plébános között meg nem eshetett), azt jelzi: a Szent László (vagy Szent István, ill. Szent Imre)-kápolna a Nagyboldogasszony-templomtól mind építészeti, mind egyházjogi független intézmény, önálló egyházjogi személy volt. Ugyanezt mutatják a Szent László-kápolna patronátusára vonatkozó adatok is. E kápolna kegyúri joga, amelyet Ulvingus, majd öröken veje, annak fia s végül azok leányági leszármazottai a Somiak, utoljára Somi Gáspár temesi ispán, a török korig bírtak, minden időkből független volt a Nagyboldogasszony-templom kegyuraságától. (Ezt a kegyuraságot ugyanis a király, majd annak adományából a Nyulak-szigeti dominikánákat követve, a XVI. század óta Buda város polgársága szerezte meg.)⁵⁵ Vagyis megfordítva: ha a Szent László-kápolna a főtemplom egyik oldalkápolnája lett volna, e kápolna kegyurai az Ulving-ivadékok sosem lehettek volna.

A kegyuraság kérdése dönti el s bizonyítja azt is, hogy a felsorolt négy kápolna közül — a Szent László-kápolnát kivéve — a többi mind a Nagyboldogasszony-templom építészeti, vagy egyházjogi tartozéka volt. Noha a Háromkirályok kápolnáját magánember, Ellenpeck János alapította, s ugyanígy magánszemély, Ernsth János volt a Mária mennybemenetelére szentelt kápolna fundátora, sem ezeknél a kápolnáknál, sem a Nagyboldogasszony-templomhoz észak felől ízülő Garai-féle kápolnánál nincs nyoma annak, hogy e mellékkápolnák kegyuri jogát az alapítók, vagy azok ivadécai megtarthatták, vagy gyakorolhatták volna. A temetőben álló Szent Mihály-kápolnának építetőjét nem ismerjük, de az alkalmasint maga Buda városa, mint a Nagyboldogasszony-egyház kegyura volt. Hogy az Olasz utcai ház birtokát (1498) miképpen szerezte e kápolna, nem tudjuk.

A Háromkirályok kápolnája helyrajzi lokalizálása tekintetében az irodalomban s a főtemplom lebontása előtti archeológiájában kétség nincs. Effelől a hivatkozott 1517. évi oklevél minden kétséget eloszlat: ez az építmény a főtemplom jobb (déli) oldalához tapadó oldalkápolna volt.

⁵⁵ 1346. *Bártfai Szabó L.*: i. m.

5. kép. A Tárnok utca 9—11. sz. házak környéke 1730-ban. Johann Matthey felmérése
A nyíllal megjelölt épület az 1730 körül épített Szent Borbála-lőportár. Feltehető, hogy a lőportár építésekor elbontott — s ezen az alaprajzon még jelzett — épületmaradványok a Szent László-kápolna maradványai

Les environs, en 1730, des maisons 9—11, rue Tárnok. Relevé de plan de Johann Matthey
L'édifice marqué d'une flèche est la soute aux poudres Sainte Barbe, construite vers 1730. On suppose que les restes d'édifices démolis lors de la construction de la soute aux poudres — sur le plan présent encore marqués — soient les ruines de la chapelle Saint Ladislas

Azt, hogy az Ernusth-kápolna szintén oldalkápolna volt, minden más meg gondolásnál erősebben az bizonyítja, hogy — az Ulving alapította Szent László-kápolnával ellentétben — e kápolnának egyházi szolgálatát nem önálló egyházi testület látta el, hanem a Nagyboldogasszony-templom plébánosa és annak káplánjai. Az Ernusth-kápolnát éppúgy a Nagyboldogasszony-templom épületét gondozó Krisztus teste templomcéh őrizte, mint ahogyan ez a konfraternitás gondoskodott a templom északi oldalán emelt Garai-féle kápolna fenntartásáról is.⁵⁶

Az építészeti és egyházjogi — a Nagyboldogasszony-templomtól — különálló Szent László-kápolnának számos rectorát és káplánját ismerjük. Az Ernusth-kápolnának egyetlen papját sem.

Ezek a meg gondolások elvágják a következtetéseknek útját, amelyek szerint a Fontana-jelzete rom az Ernusth-kápolna lehetne, s a Szent László-kápolnában a Nagyboldogasszony-templom egyik oldalkápolnáját kereshetnők.

Fogalomtisztázási kísérletünk csak akkor szolgálhat régészeti és történeti útmutatással, ha adatainkat összevetjük a Nagyboldogasszony-templom átépítés előtti archeológiájával, s a főtemplomról szóló — eléggé gazdag — irodalommal.

A főtemplom múlt századi lebontásakor Schulek Frigyes a templom déli oldalán a következő épület-toldalékokat találta:

1. A főtemplom déli oldalának 4. boltszakaszához egy igen kis méretű, 4,5×5 méter belvilágú oldalkápolna izült. Ez a kápolna úgy épült, hogy takarta a főtemplom régebbi, déli—keleti oldalkapuját s azt a használatból kikapcsolta.

2. Ehhez a — 4. boltszakaszhoz izülő — oldalkápolnához dél felől egy falcsonk csatlakozott. A falcsonkot Schulek XIV. századnak vélte. Csemegei feltételezte, hogy a falcsonk egy további oldalkápolna maradványa.

⁵⁶ O. L. Dl. 15.670.

3. Schulek 1876. évi felmérése a főtemplom 5. és 6. boltszakaszánál egy nagyméretű, szerinte XV századi késő gótikus oldalépitmény maradványait jelzi.⁵⁷

A 4. boltszakaszhoz csatlakozó kápolna felől vitának helye aligha lehet: a Háromkirályoknak szentelt Ellenpeck-féle kápolna az, amely — adataink szerint — a XV. század első évtizedében épült.

Az a további épülettoldat, amely ehhez az oldalkápolnához dél felől hozzácsatlakozott — ha ugyan kápolna volt —, nem igen lehetett más, mint az Ernsth János által 1476-ban épített kápolna. (Annak ellenére, hogy Schulek ezt a toldatot *XIV. századnak* vélte!)

Az 5. és 6. boltszakaszhoz csatlakozó emeletmagas oldalépitményről — amelyben Madzsar Imre az Ernsth-kápolnát, Némethy Lajos Mátyás király oratoriumát sejtette — Csemegi József ezeket írja:⁵⁸ a templom déli oldalához, az 5—6 boltszakaszhoz épült toldalék: „térbővület”, amely teljes magasságában egybenyílt a déli szentéllyel, úrmagassága közel azonos volt a déli szentéllyel. Ez tehát sírkápolnának semmiképpen sem tekinthető. E feltevés különben is ellentétbe jut a Schedel-metszettel.

(A Schedel krónika metszetét 1470-re, vagy nyomban azt megelőző időszakra az datálja, hogy e metszet a Mátyás-templom déli tornyát még alig egy emelet magasságban ábrázolja, holott e torony harmademeletnyi magasságában — a múlt századi bontáskor — Mátyás király 1470-es évszámmal ellátott címerét találták meg. E metszeten felismerhető az az említett oldalépitmény, amelyet a Háromkirályok kápolnájával azonosítottunk; de azon befejezetten, készen megjelenik az 5. és 6. boltszakaszhoz simuló, emeletmagas oldalépitmény is: a királyi oratorium.)

Összefoglalás

E munkámban közölt meg gondolásaimat — Csemegi József „A budavári főtemplom” c. művében felsorolt adatokkal s Csemegi József újabb e tárgyú szíves közléseivel megegyeztetve — így összegezhetem:

1. Az Ulvingus ispán által 1334-ben alapított kápolna — amely a kezdeti számos tituláris nevét elhagyva, a középkoron át Szent László-kápolna néven szerepelt —, a főtemplomtól külön állt s minden bizonnyal azonos azzal a középkori templomrommal, amelyet Fontana 1686. évi metszete megjelöl.

Ami Csemegi kitűnő monográfiájának ezzel kapcsolatos feltevés-variánsait illeti, azok közül a most közölt feltevés állja ki a valóság próbakövét. Munkámhoz csatolom Ulvingus ispán leszármazását, amely kiküszöböli annak lehetőségét, hogy e Szent László-kápolna alapítója II. Ulvingus (1364—1385) budai bíró, I. Ulvingus (1318—1341) unokája lett volna. Ez eloszlatja tehát a Csemegi-féle monográfiának e kápolna-alapító személye és az alapítás kora tekintetében érezhető bizonytalanságát.⁵⁹

Csemegi ugyanis feltételezte, hogy a Szent László-kápolna nem önálló, a Mátyás-templomtól különálló épület, hanem oldalkápolna, s ezért úgy vélte, hogy esetleg azonos a Háromkirályok oldalkápolnájához dél felől csatlakozó — Schulek által jelzett — rommal.

2. A 4. boltszakaszhoz ízüdő oldalkápolna a Háromkirályok kápolnájával, Ellenpeck János budai polgár (1402 körül) alapításával azonos. Ezt a kápolnát, amelyet 1433-ban már mint fennállót említenek, a XV. század első tizedében — s nem 1350—1370 között⁶⁰ — építették.

Ezzel megdől az a következtetés, hogy Ellenpeck 1402 körül épített oldalkápolnája lenne az összekötő építmény a főtemplom és a vele összeépített délebbi, állítólag XIV. századi épület között. Az az esetleges további déli kápolna, amely ehhez a Háromkirályok kápolnájához csatlakozott, semmiképpen nem lehet Ulvingus comes 1334-ben épített Szent László-kápolnája. Csakis egy olyan toldat ízüldhetett dél felől a Háromkirályok kápolnájához, amely későbbi, mint az 1402. körül épített Ellenpeck-kápolna.

3. Mármost, ha — Némethy nyomán — elfogadjuk Csemegi József érvelését arról, az 5. és 6. déli boltszakaszhoz ízüdő hatalmas térbővület — építészeti karakterénél fogva — semmiképpen nem lehet az Ernsth-féle sírkápolnával, hanem az igenis a — 1470 előtt megépült — királyi oratorium volt, akkor az Ernsth-féle kápolnát nem kereshetjük egyebütt, mint abban a toldalék-épületben, amely a Háromkirályok kápolnájához dél felől csatlakozott. Ilyen módon — annak ellenére, hogy e toldalék romjait a jószemű Schulek XIV. századnak vélte — itt kell keresnünk az Ernsth-kápolnát s nem kell azt kikapcsolnunk a főtemplom déli kápolnáinak vizsgálatából⁶¹ (2. kép).

Végezetül a fogalmak tisztázását igényli az is, hogy az Ellenpeck-féle oldalkápolna titulárisai, a bibliabéli Háromkirályok — Gáspár, Menyhért, Boldizsár —, semmiképpen nem azonosak az Ulvingus-féle *három — úgynevezett — magyar szentkirállyal*. Csemegi ugyanis felveti, hogy a Mátyás-templom körül talán három Háromkirályok kápolnája is állott volna.⁶²

⁵⁷ Csemegi J.: i. m. 95. — Mellékelve munkámhoz is.

⁵⁸ Csemegi Józsefnek e munkáról írt lektori véleményében.

⁵⁹ Csemegi J.: i. m. 148—149.

⁶⁰ Csemegi J.: i. m. 51.

⁶¹ Csemegi J.: i. m. 150.

⁶² Csemegi J.: i. m. 149.

Az Újszövetségben szereplő három napkeleti bölcs, vagy mágus ikonográfiája azt mutatja, hogy a három mágus kultusza már az ókereszténység idején jelentős fogalomváltozáson ment át. Tertullianusnál (160—240) a mágusok már mint királyok jelennek meg (nam et Magos reges habuit fere Oriens). A XI. századi Césaire d'Arles-nál: illi Magi tres reges dicuntur. L. Réau adatai szerint a középkor Európa-szerte szentként és királyként tisztelt a Három Mágust; a kultuszt — kevéssel a budai Ellenpeck-féle kápolna alapítása előtt — Hildesheimi János karmelita Liber Trium Regum c. műve népszerűsíti.⁶³

A magyar Szent István és László király és Szent Imre herceg kultusza a Háromkirályokénál jóval későbbi tehát, s bár a középkori köznyelv — Imrét is beleértve — *magyar szentkirályoknak* nevezte is őket, kultuszuk s mint titulárisuknak együttes megjelenése, soha nem téveszthető össze a Három Mágusból alakult Háromkirályok kultuszával. A budai Ulvingus-kápolnát, vagyis a Szent László-kápolnát mindössze egy alkalommal említi oklevél capella Sanctorum Regum néven, azonban ugyanez az oklevél világosan kifejezi: rector capelle Comitis Wlweni bone memorie in honorem sanctorum Regum Stephani et Ladislai beatorum et sanctissimi Ducis Emerici dedicate.⁶⁴ Így tehát a középkor budai embere nem tévesztette össze Ulvingus kápolnájának tituláris szentjeit: a magyar szentkirályokat a Háromkirályokkal! S erre később sem kerülhetett sor, hiszen Ellenpeck (1402—1406) Háromkirályok kápolnájának alapítása idején a sokvédszentű Ulvingus-kápolnát már egyértelműen Szent László-kápolnának nevezték.

A Szent László-kápolna helye

1686 után az a kápolna, amelyet Fontana megjelöl s amelyet dolgozatomban az 1334-ben alapított Ulvingus-féle kápolnának vél, a jezsuita rend birtokába került. Újjáépítésére nem került sor; rendeltetését — csakúgy, mint számos más középkori rommá lett egyházi intézmény — végleg elveszítette. Az újkori térképek azt mutatják, hogy a jezsuiták építkezései, ha talán le is hordták e kápolna felmenő falait, annak helyére nem terjedtek ki. Ez reményt ad arra, hogy e XIV. századi épület maradványait — s vele alkalmasint Ulvingus családjának temetkező-helyét — megtaláljuk. Feltárással Budának egy olyan korszakból való építészeti emlékére akadhatunk, amelyben a nagyobb építkezések — a déli királyi palota építésének erős ütemű megkezdéséig — szüneteltek. Azokra a hipotetikus adatokra, hogy vajon a főtemplommal összefüggő toldatok, valójában ott álltak-e, ahol azt több-kevesebb eltéréssel Némethy Lajos, Madzsar, Csemegi és e sorok írója véli, érdemi, végleges választ ugyancsak a régészet adhat (3. kép).

E sorok írójában még mindig maradt bizonyos kétely abban a tekintetben: a főtemplom 5—6. boltszakaszához ízüdő „térbővítés” valóban királyi oratórium volt-e; hiszen ennek írott nyoma nincsen s eszméjét először Némethy 1876. évi főtemplom-monográfiája vetette fel. Ez a térbővület ugyanis, az alaprajzok szerint *önálló sekrestyével* rendelkezett, csakúgy, mint az 1476-ban említett Ernuth-kápolna. De meg azzal a gondolattal sem könnyű megbarátkozni, hogy a templomtest déli hosszfala mellett üresen maradjanak a törzsfal egyes szakaszai s az Ernuth-kápolnát — mint Csemegi véli — egy már fennálló déli oldalkápolnához további délre eső, másodlagos toldatként fűzzék hozzá. Ellentmond ezeknek a feltevéseknek az is, hogy a XVII. századi metszetek a főtemplom déli hosszfala mentén egybefüggő oldalkápolna-sort jeleznek, s e metszeteken nyoma sincs semmiféle további déli kápolna-toldatnak. De la Vigne, Haüy 1686/87. évi térképei a főtemplom déli oldalán a torony melletti oldalkaputól a szentélyig egy — mintegy négy kápolnából álló — összefüggő oldalkápolna-sort mutatnak; ez lehetővé teszi azt, hogy mind a Némethy és Csemegi által feltételezett királyi oratóriumot, mind a Háromkirályok kápolnát, mindpedig Ernuth kincstartó sírkápolnáját ezek sorában keressük (4. kép).

Mindezekre a kérdésekre több fény derül, ha megvalósul a főtemplom körül tervbe vett nagyarányú talajsüllyesztés.

A Szent László-kápolna azonban jóval délebbre esvén a főtemplom testétől, e talajsüllyesztés során felszínre nem kerülhet, annak felderítése tehát önálló régészeti feladat.

A XVIII. századi Szent Borbála-lőportár

A főtemplomtól délre eső terület mai helyszínét és a XVIII. századi felméréseket megtekintve, a Szent László-kápolna helye tekintetében felmerül annak a lehetősége, hogy ezt a középkori, 1686-ban romként ábrázolt templomot azonosnak vegyük a jelenleg gyermekjátszóternek használt mélyebb szintű kiugró bástya Sankt Barbara Pulvermagazinnak jelzett XVIII. századi épületével⁶⁵ (5. kép).

⁶³ Réau, L.: Iconographie de l'art chrétien II/2. kötet, Párizs, 1957. 231—249.

⁶⁴ Magyar Tört. Tár, IV. évf. 141.

⁶⁵ Így a bécsi Kriegsarchiv 1741-ben és 1774-ben készített budavári helyszínrajzait. Fotokópiák: Budapesti Tört. Múzeum Középkori osztálya: 269/1951. és 21/1953. jelzet.

Ez a lőportár a XVIII. századi szabatos felmérések szerint egy észak-déli irányú, téglalaprajzú, két oldalán három—három támpillérrel megerősített, déli végén — szentélyszerű — toldattal megnövelt épület, amely nagyjából ugyanoda esik, ahová a Fontana-metszet 1686.évi romtemploma. A Szent Borbála-lőportár meglepő szerkezeti egyezést mutat a Fontana-jelölte rommal: tengelye észak-déli fekvésű, homlokzata északnak fordul, s az épület déli végén szentélyszerű kiugrás jelentkezik. Így tehát, a Fontana-térkép pontatlanságára tekintettel is, megvan a remény arra, hogy a XVIII. századi lőportár — ma nyomtalan — alapfalaiban, a gyermekjátszótér alatt a Szent László-kápolna maradványait találjuk meg. A lőportoronynak használt épület — talán a Szent László-kápolna maradványa — 1849. május 13-án lőporrobbanás következtében semmisült meg.⁶⁶

NEMZETSÉG TÁBLÁZAT

ULVINGUS COMES⁶⁷

(1322. 1333. Ulvingus) 1318—1341. pénzverő kamaraispán, budavári esküdt és polgár. Szentfalva, Tárnok, Horhi, budai házak s egy felhévizi malomrész tulajdonosa. A visegrádi bencések pártfogója. 1334. a budavári Szent István és Szent Lászlóról nevezett kápolnát alapítja. †1344 előtt.

MARGIT⁶⁸

a Dunajeci, Hunfalvi családból eredő *Polanfi András fiának, Péter mesternek* neje. Férje szepességi birtokos, aranybánya-bérlő. 1335-ben gyermekeivel együtt atyjának Pest megyei birtokait örökl.

N. LEÁNY⁶⁹

férje: *Miklós mester* 1434—47. budai polgár, 1358-ban Cegléd város zálogbirtokosa. Ulving budavári javait s a Szent László-kápolna kegyuraságát örökl.

DUNAJECI v. HUNFALVIAK:

<i>János</i> ⁷⁰	<i>Péter</i> ⁷⁰
1335—1376. kir. tárnokmester	1335—1364. a <i>Berzevicek</i> leányági őse

Ulving ispán Pest megyei birtokainak örökösei

Leányági ivadékaik, a Tarkói, Berzevicei, Serkei Lórántfi, Agárdi Tőke, Rozgonyi, Dóczi, Szapolyai cs. tagjai a török korig. — Ulvingus jogán — birtokolják Horhit, Tárnokot, Szentfálvát.

ULVINGUSOK:

<i>István diák</i> ⁷¹	<i>Ulvingus</i> ⁷²	<i>László</i> ⁷¹
1364.	1364—1385. Több ízben budai iudex	1364.

<i>Petrus Ulvingus</i> ⁷³	<i>László</i> ⁷⁴
(1398-ban Hunfalvi néven: de villa Canis) budai háztulajdonos, a Szt. László-kápolna kegyura. Özvegye: Kuni-gunda, 1398.	budai háztulajdonos. Neje, Kratzer Frigyes kamaraispán lánya, Anna. 1395.

Leányági utódaiak a Somiak ; e család utolsó sarja, Somi Gáspár temesi ispán 1521-ig Ulvingus ispán jogán a budai Szt. László-kápolna kegyura.

⁶⁶ Némethy L.: i. m. 216.

⁶⁷ Adatait 1. szövegünkben.

⁶⁸ Századok, 1893. 19—21.

⁶⁹ *Bártfai Szabó L.*: i. m. 348.

⁷⁰ Turul 1911. 136.

⁷¹ Zichy okt. III. 259.

⁷² M. Tört. Tár. IV. 155., 156. O. L. Dl. 6378. és 7158.

⁷³ Turul, 1911. 136. Bud. Rég. XV. 286.

⁷⁴ Budapest Régiségei XV. 289. O. L. Dl. 8111.

LÁSZLÓ ZOLNAY

LES CHAPELLES SAINT LADISLAS
ET SAINT MICHEL DE BUDAVÁR

DONNÉES SUR L'HISTOIRE DES CHAPELLES LATÉRALES DE L'ÉGLISE
NOTRE-DAME DE BUDE

Les recherches de László Zolnay prend à tâche de déterminer l'emplacement d'une église figurant sur une gravure exécutée en 1686 par Domenico Fontana et représentant le siège de Bude. La gravure présente dans l'espace situé au sud de l'église Notre-Dame un ancien édifice dont les dimensions sont celles d'une chapelle, et qui est marqué sur la feuille comme église. La place de la ruine fixée par Fontana se trouve sur le terrain actuel dans la rue Tárnok portent le numéro de cadastre 6529, où s'élèvent les anciennes maisons Esterházy. Fontana n'indique pas le nom du saint titulaire de la chapelle. D'ailleurs, l'édifice ne figure que dans le lever de plan de Fontana. Sur les cartes de la forteresse de Buda du XVIIIe siècle, la ruine n'est plus présente. Ses restes sont sans doute identiques au bâtiment orienté vers l'est qui se trouve développé sur la carte dessinée en 1730, par Matthey, capitaine du corps des ingénieurs, sur le terrain s'étendant au sud de l'église Notre-Dame. D'après cela, on démolit les restes de la chapelle pour pouvoir élever, vers 1730, la poudrière Sainte Barbe.

Prenant pour la base les chartes médiévales, Zolnay considère la ruine indiquée par Fontana, comme identique à la chapelle dite Saint Ladislas, fondée en 1334 par le comes Ulvingus, citoyen de Buda et comte de la Chambre de l'Hôtel de la Monnaie. Étant donné que selon les chartes cette chapelle s'éleva à côté de l'église Notre-Dame, dans le cimetière de celle-ci, il était nécessaire, en vue de l'éclaircissement de la topographie, de mettre au clair aussi la file de chapelles latérales méridionales d'autrefois de l'église Notre-Dame.

L'auteur cherche donc à déterminer l'époque de la construction des chapelles latérales sud de la cathédrale. Les données permettent d'arriver à des résultats partiels jusqu'à présent inconnus. Il constate entre autres que la chapelle des Trois Mages adossée à la nef latérale sud de la cathédrale fut fondée par János Ellenpeck, citoyen de Buda, vitricus de l'église dans la première décade du XVe siècle. L'auteur sépare nettement Les Trois Mages, titulaires de la chapelles de la nomination hongroise des Trois Saint Rois. (En effet, le roi Étienne I. et le prince Émeric font figure, eux aussi, parmi les patrons de la chapelle de Saint Ladislas ; c'est pourquoi notre littérature confondit quelquefois la chapelle Saint Ladislas avec celle des Trois Mages fondée par Ellenpeck.) L'auteur date la construction de la chapelle Saint Michel adossée au corps de la cathédrale (ou s'élevant dans la proximité de celle-ci — voir l'étude de Győző Gerő dans ce même volume pp.) des années 1440. A l'opposée de la monographie de la cathédrale par József Csemegi et Lajos Némethy, l'auteur voit reconnaître dans la bâtisse énorme flanquant le sanctuaire méridional et aujourd'hui disparue, considérée par les experts susdits comme l'oratoire du roi Mátyás, la chapelle funéraire de Jean Ernsth, ban de Slavonie, vouée en 1476 à l'Ascension de la Vierge. (Ses données de l'année 1476 relatives à l'histoire de l'architecture de la tour méridionale, se rattachent aux questions de la chronologie de la gravure dite de Schedel.)

Selon les données de l'auteur, parmi les chapelles énumérées, seule la chapelle Saint Ladislas jouit d'une autonomie de droit canonique ; il semble évident que c'est chapelle isolée dont les murs de fondation figurent sur la gravure de Fontana, de 1686, mais qui, sur la carte de Matthey est présenté, en 1730, au temps où elle fut démolie.

Zolnay propose de dégager les murs de fondations — probablement subsistant — de la chapelle Saint Ladislas.

ADATOK A BUDAVÁRI SZENT MIHÁLY-KÁPOLNA
TOPOGRÁFIÁJÁHOZ

A budai Várnegyed középkori topográfiájának még ma is számos megoldatlan kérdése van. Az oklevelekben szereplő és elsősorban egyházi vonatkozású épületeknek csak igen kis része az, amelyeknek pontos topográfiai elhelyezését ismerjük.¹ Biztos helymeghatározásaink elsősorban azokra a nagyobb objektumokra korlátozódnak, mint amilyen a Nagyboldogasszony-templom, a domonkosok Szent Miklósról elnevezett temploma, vagy a Mária Magdolna-templom. Nyitott kérdés marad azonban azoknak a kisebb kápolnáknak a lokalizálása, amelyek nem csatlakoznak a már felsorolt templomokhoz, illetőleg azokkal nincsenek szervesen egybeépítve, hanem, mint önálló építmények jelentkeznek. Ezeknek egyike a Szent Mihály-kápolna is, amelynek helyét kutatóink csupán az oklevelek alapján kísérelték meghatározni és azt hol a falakon belülre, hol pedig azokon kívül igyekeznek elhelyezni.²

Nem kívánok e helyen részletesen foglalkozni az eddigi feltevések helyes vagy helytelen voltának bizonyítgatásával, még kevésbé az oklevelek helyrajzi vonatkozású értékelésével. Az említett feladatokat az előző cikk keretében Zolnay László már elvégezte. A kérdést inkább a régészeti, helyesebben az építészeti maradványok és a XVII—XVIII. századi helyszínrajzok egybevetésével kíséreltem meg tovább vinni és amennyire ez lehetséges, végleges megoldásként a Szent Mihály-kápolna pontos helyét egyértelműen meghatározni.

A XVII. századtól kezdődően egyre gyakoribbak lesznek a Budát ábrázoló városképek, amelyek rendszeren a hadi események illusztrációiként jelennek meg. Ezeknek száma az 1686-os visszafoglalást követően szinte ugrásszerűen megnő. A városképi ábrázolások mellett azonban már megjelennek a helyszínrajzok is, amelyek a legtöbb esetben léptékhelyesen igyekeznek rögzíteni a vár erődítményeit, és azon belül az egyes jelentősebb épületek helyét. A városképi ábrázolások leginkább csak a nagyobb objektumokat emelik ki és nem mindig törekednek azok hű ábrázolására. A helyszínrajzokat illetően a topográfiai kutatások szempontjából jóval szerencsésebb helyzetben vagyunk. Ezek közül elsősorban azt a néhányat kívánjuk megemlíteni, amelyek közvetlen a visszafoglalás utáni években készültek. Buda középkori topográfiájának kutatásához a legnagyobb segítséget elsősorban Haüy,³ De la Vigne⁴ és Fontana⁵ helyszínrajzai nyújtják, amelyek jórészt a török korban is fennállott, vagy csak a kevésbé módosított középkori állapotokat rögzítik. A Szent Mihály-kápolna helyzetének meghatározása esetében azonban sajnos az említett helyszínrajzok nem nyújtanak semmiféle támpontot. Bár Haüy helyszínrajza még az egyes telkek számozását is jelzi, a kérdéses kápolnának a legkisebb nyomát sem tünteti fel. E kérdésben a helyszínrajzokat vizsgálva, a fordulópontot Matthey mérnökkari kapitány 1730-as évi budai várfelmérése jelentette.⁶ A felmérésnek a mai Halásztbánya és a Mátyás-templom környékét bemutató részlete a keleti várfalnak az eddigi helyszínrajzoktól eltérő és igen részletes ábrázolását nyújtja a középkori állapot pontos feltüntetésével. Itt tűnik fel első ízben a Mátyás-templom déli oldalkápolnájának keleti meghosszabbításában, de attól teljesen függetlenül álló, a bástyafalra kiülő és a nyolcszög három oldalával záródó épület, melyet az oklevelekben említett Szent Mihály-kápolnával azonosíthatunk (1. kép). Az alaprajz — melyet készítője D-vel jelöl⁷ — egy szabályosan keletelt épületet mutat, amelyet lépték hiányában összehasonlítva a Mátyás-templom méreteivel, aránylag kis kiterjedésűnek kell fel-

¹ Kevés az olyan egyházi vonatkozású épület, amelyről tudjuk, hogy pontosan hol állott a középkorban.

² Lásd Zolnay dolgozatának 7. és 8. jegyzetét.

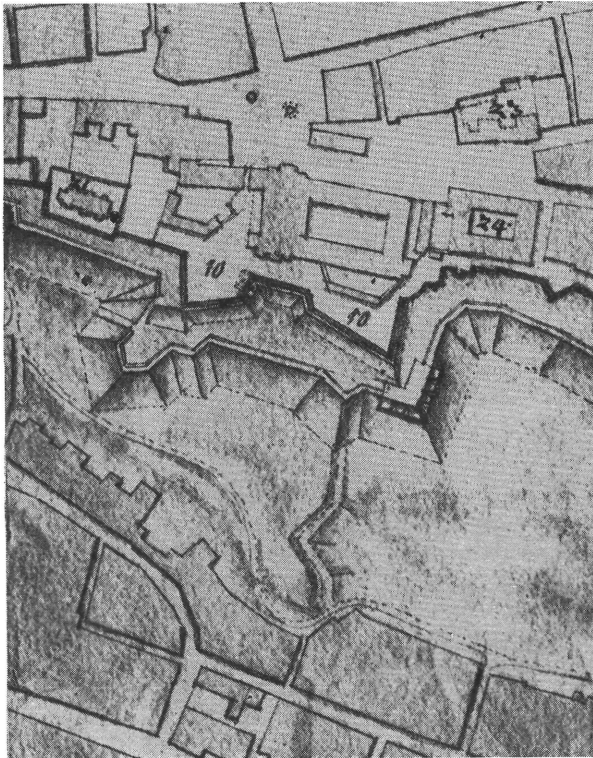
³ Budapest műemlékei, I. kötet, Budapest, 1955. 45.

⁴ Eredetije a Budapesti Történeti Múzeum Középkori osztályának kiállításán.

⁵ Eredetije a Budapesti Történeti Múzeum Középkori osztályának kiállításán.

⁶ Budapesti Történeti Múzeum fényképtára 443/1951. sz. alatt.

⁷ Mellékelve dolgozatomhoz.

1. kép. A budai vár keleti oldala 1741-ben. A 10. sz. körül jelzi a Szent Mihály-kápolna altemplomát — immár, mint a bástyarendszer kazamatáját —; a 21. számmal jelölt Szent Borbála-lőportár a Szent László-kápolna romjaira épült

La façade est du château de Bude en 1741. Le n° 10 marque la crypte de la chapelle Saint Michel — utilisée alors comme casemate de la courtine; la soute aux poudres Sainte Barbe, marquée du n° 21 a été construite sur les ruines de la chapelle Saint Ladislas

tételeznünk. Az épület északi oldalfalán, az apszis és az oldalfal csatlakozásánál erősen kiugró támpillért jelez. Hasonló támpillért találunk ettől nyugati irányban is. Alaprajza és mérete alapján kétségtelenül gótikus kápolna. A várfalra kiülő szentélye sem egyedülálló a budai templomok között. Hasonló megoldást látunk a közelében álló domonkosok temploma, vagy akár a palotában levő királyi házikápolna esetében. Az említett templomokhoz hasonló elhelyezése esetlegesen bizonyos támpontot jelenthet a kor meghatározást illetően is. Építésének idejét az említett analógiák alapján a XV. század elejére tehetjük. E feltevésünket egyébként az oklevelek is teljes mértékben alátámasztják.

Helyszínrajzunk a kápolnától délre, de attól nem messze a C jelzet alatt egy kaputorony alaprajzát tünteti fel, amelytől egy, a falakon kívülre vezető lépcsőlejárát indul. Ez a mai Jezsuita-lépcső őse volt, amely annak helyén épült. Ezt a gyalogbejáratot, amely a várfalon kívül fekvő temetőbe vezetett Zolnay az oklevelekben szereplő „kisajtó”-val azonosítja.⁸ Köztudomású, hogy a Mátyás-templomhoz tartozó középkori temető a várfalon kívül, a hegy lejtőjén terült el. E helyen még a török korban is temető volt, amint azt az egyes metszetek is bizonyítják. Bár e területen is a felső szint alatt hamarosan már szikla következik, kétségtelen, hogy e terület sokkal inkább alkalmas volt temetkezés céljára, mint a várfalakon belüli rész. Az 1541-es császári ostrommal kapcsolatban is történik említés a Nagyboldogasszony-templom temetőjénél álló Szent Mihály-kápolna kisajtójáról. Mindezek az adatok kétségtelenné teszik a Matthey-féle helyszínrajzon látható kápolnának a Szent Mihály-kápolnával való azonosságát. Szent Mihály a halottak védőszentje volt, az ő tiszteletére épültek a középkori temetőkápolnák, és nevüket is tőle nyerték. Ha a jelen esetben a terep adottságai nem is tették lehetővé, hogy a kápolna magában a falakon kívül fekvő temetőben épüljön fel, szentélye és északi oldalfala így is szerves kapcsolatban állott azzal.

A későbbi helyszínrajzokon már nem találjuk meg kápolnánk ilyen részletes alaprajzát. Az egyik 1741-ből származó helyszínrajz⁹ már csak az északi oldal két támpillért jelzi, amely mellett a várfalon belül szaggatott vonallal talán a kápolna keresztboltozatát tünteti fel. (lásd Zolnay tanulmányának 5. képén.) Néhány évtizeddel később, 1774-ben már mindössze a két támpillért látjuk.¹⁰

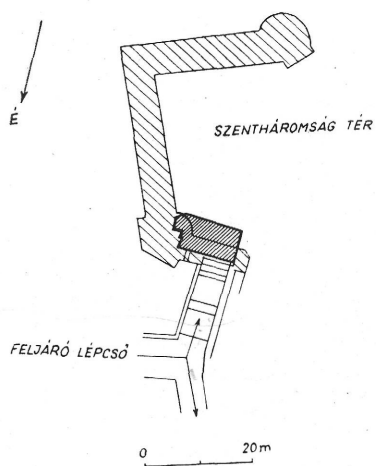
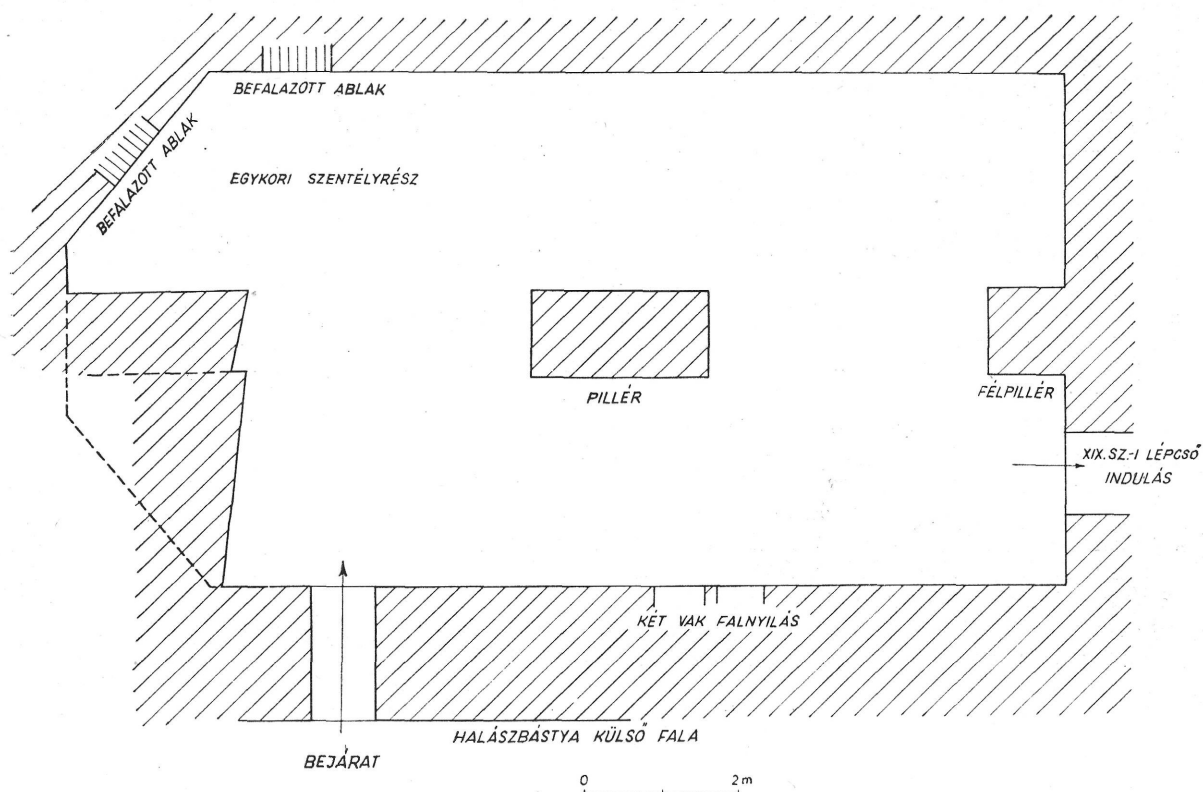
Az eddig elmondottak alapján kitűnik, hogy a Szent Mihály-kápolna helyét a mai Jezsuita-lépcsőtől északra, a Mátyás-templom déli oldalkápolnáinak vonalában kell keresnünk. A kérdéses hely a Halászbástya déli szakaszának északi tornya alá, illetőleg attól nyugatra húzódó területre esik.

⁸ Ugyene kötetben megjelent munkájában.

⁹ Budapesti Történeti Múzeum Középkori osztályának fényképtára: 269/1951. sz.

¹⁰ Uo.: 21/1953. sz.

ALAPRAJZ

2. kép. A Szent Mihály-kápolna altemplomának maradványai ma, a Halászbástya testében. Schauschek János felmérése 1961

Les restes de la crypte de la chapelle Saint Michel, encastrés aujourd'hui dans le Bastion des Pêcheurs. Relevé de plan de János Schauschek, de 1961

Schulek az említett területen, a Halászbástya építése alkalmával feltárásokat is végzett.¹¹ A Mátyás-templom környékének rendezési tervében a területről csak igen röviden emlékszik meg és az itt feltárt épületet, mint „kazamatát” említi. Mint a továbbiakból kitudnik, a Schulek által kazamatának vélt helyiség nem más, mint a Szent Mihály-kápolna altemploma. Felhasználására több javaslatot tesz, melyek között a lapidárium is szerepel.

Ezek után a már ismertetett Matthey-helyszínrajz e terepszakaszának birtokában a Halászbástya déli traktusa alatti várfal-szakaszon terepbejárást végeztünk, amelynek eredményéről az alábbiakban számolunk be:

A Halászbástya déli főlépcsője alatt a mai északi bástyafal és az észak-déli irányban húzódó sziklafal találkozásánál egy szépen faragott nagyméretű kváderekből épült csonka támpillért találtunk. E támpillér a bástya északi oldalfalához támaszkodik, amelyet ma az alsó szakaszán új kváderkő, felső részén pedig téglaköpeny burkol. A Schulek által ily módon kialakított homlokzaton mintegy 3 m magasságban félköríves záródású kicsiny bejárati nyílás látható. A támpillér helyzetét tekintve a hozzátartozó épületet, illetve annak belső terét e bejárat mögött kell keresnünk. Az újonnan kialakított bejárat arra engedett következtetni, hogy az építés kapcsán felszínre került középkori épületmaradványt, valamilyen formában maga Schulek is fenn akarta tartani. Erre vonatkozóan már korábban is említést tettünk a „kazamatá”-val kapcsolatosan.

A bejáraton áthaladva zúzott kőből falazott, első látásra téglalap alakú helyiségbe jutunk. A helyiség kelet-nyugati irányú, a keleti végében a nyolcszög három oldalával képzett lezárással. Ez a lezárás csak a dél-keleti saroknál észlelhető, mivel az északkeleti sarokban a Halászbástya déli tornyának a Schulek által épített téglalapja áll. A déli falban és az apszis délkeleti oldalfalában egy-egy ablaknyílásnak ugyancsak zúzott kővekből elfalazott nyomát figyelhetjük meg. A nyugati zárófal északi felének felső szakaszán egy elfalazott téglából épített néhány lépcsőfoka, valamint egy gótikus ablaknyílás kökeretének „in situ” könyöklőpárkánya és részben elfalazott nyílása látható. Az északi zárófalban a jelenlegi bejárati nyílás és a homlokzaton látható támpillér közötti szakaszon egy lőrést találunk, részben elfalazva. Ezt azonban a feltöltés egy darabon elfedi. Az apszis keleti falából és a nyugati zárófalból azokkal szervesen egybeépült egy-egy félpillér ugrik ki, sarkaikon armírozással. A középen álló pillér sarkai ugyancsak armírozottak. A rajtuk nyugvó monumentális két heveder szépen faragott kváderekből készült és csúcsíves kialakítású (2. kép). A helyiség boltozatáról még nem volt teljes mértékben megállapítható, hogy az egészében barokk eredetű-e, avagy egy részét Schulek készítette-e. Igen valószínű, hogy a boltozat egy része barokk kori. Az eredeti belső szint jelenleg nem volt meghatározható, mivel a bejárat küszöbétől számítva mintegy 2 m magasságban törmelékes betöltés húzódik.

A támpillér mellett, attól kissé nyugatra a lépcső alatt húzódó sziklafal fölötti homlokzaton ugyancsak van egy Schulek által kialakított félköríves bejárat, amely mögött a kápolna külső, homlokzati falának folytatása látható.

Az itt elmondottakat, illetőleg a tárgyalt középkori épületrész jelenlegi alaprajzát egybevetve a Matthey-féle helyszínrajz e területen jelzett alaprajzával, megállapíthatjuk, hogy az minden kétséget kizáróan azonos objektum és nem más, mint a XV. századi oklevelekben szereplő Szent Mihály-kápolna altemploma, helyesebben csontháza.¹²

¹¹ A feltárások nem kifejezetten régészeti jellegűek voltak, hanem a halászbástya építésével kapcsolatosak.

¹² A Szt. Mihály-kápolna nyugati bejárata és déli fala a Szt. István-szobortól északra a „Vezérek lépcsője” mellett a szobor körüli térre esik. A továbbiakban célszerű lenne az altemplom, illetőleg a csontház feltárása és abban egy kőtár létesítése, melyben a múzeum gazdag középkori sírkőanyagát lehetne bemutatni.

GYÓZŐ GERŐ

DONNÉES RELATIVES À LA TOPOGRAPHIE
DE LA CHAPELLE SAINT MICHEL DE BUDAVAR

L'étude de Győző Gerő, en étudiant une carte géographique de la forteresse de Buda, dessinée en 1730 par Matthey, capitaine du corps des ingénieurs — a découvert sur l'emplacement du secteur sud-est du Bastion des Pêcheurs d'aujourd'hui une chapelle à une nef. Lors du siège de 1686, les murs montant de la chapelle furent détruits et les murs latéraux démolés, mais la crypte gothique de la chapelle du XVe siècle subsiste aujourd'hui encore. La crypte fut encastrée dans le complexe du Bastion des Pêcheurs pour faire fonction de casemate.

Győző Gerő identifie de façon convaincante l'ancienne de la crypte gothique, à la chapelle Saint Michel datant du XVe siècle. (C'est d'après celle-ci que la porte des piétons, située à proximité des celle-ci — sur l'emplacement de l'escalier des Jésuites d'aujourd'hui fut, Porte Saint Michel.)

L'auteur soulève le nécessité de dégager et de donner l'accès à cette crypte gothique et propose d'aménager dans cette crypte gothique mise au jour un musée lapidaire abritant les pierres tombales médiévales de Bude.